

Balassi-füzetek 4–5.

Maróti Orsolya – Sipos Linda

MESÉLJ NEKEM!

Balassi Intézet, Budapest, 64. p.

Bándli Judit – Gordos Katalin – Maróti Orsolya

JÁTSSZ VELÜNK!

Balassi Intézet, Budapest, 63. p.

Mese és játék – mindeközben mégis tanulás. Ugyanis a Balassi-füzetek két legújabb magyar származású diákok számára kiadott magyar nyelvkönyve ezek köré a kulcsszavak köré építette tananyagát. A kötetet – amely zöld jelzéssel jelent meg csakúgy, mint a sorozat első két része – ezúttal is a 7–14 éves korcsoportnak szánták. A sorozat egyedülálló és hiánypótló abban az értelemben, hogy ez az első tankönyvsorozat, amelyet kimondottan magyar származásnyelvet tanulóknak készítettek. A sorozat ötlete a szerzőkben a diákokkal és az őket tanító szaktanárokkal, illetve a tanítás nemes feladatát a külhoni hétvégi iskolákban magukra vállalókkal folytatott közös munka, illetve párbeszéd során fogant meg. A sorozat szerzői – Bándli Juditot kivéve, aki az ELTE Magyar mint Idegen Nyelv Tanszékének oktatója – mind a Balassi Intézet tanárai. Mivel az intézetben 2000 óta vesznek részt magyar származású diákok magyarságismereti ösztöndíjprogramban, a szerzők munkájuk során megtapasztalhatták, hogy a célcsoportnak milyen speciális nehézségei és igényei vannak, s ez mennyiben tér el a magyar mint idegen nyelvet tanuló diákokétól.

A sorozat célja tehát az, hogy segítse azoknak a tanár szerepben állóknak a munkáját – legyenek szaktanárok, más képzettségű önkéntes tanárok vagy akár idősebb családtagok –, akik az iskolai tanulmányaikat nem magyarul végző, magyar származású tanulók nyelvi és kulturális készségeit szeretnék fejleszteni. Teszik mindezt a világ egymástól távol elterülő pontjain, egymástól eltérő, a magyartól olykor lényegesen különböző kulturális közegben, olyan csoportokban, amelyeknek sajátos helyzetéből adódóan valamilyen formában mégis része a magyar identitás.

Csakúgy mint a sorozat korábbi darabjai, a két legújabb kötet is 9-9 egységet tartalmaz, melyek mindegyike 5-6 oldal terjedelmű, összességében ez a magyar iskolákban akár egy egész félév tananyagának az alapja lehet, egy-egy modul köré pedig felépíthető egy egész hétvégi foglalkozás. A sorozat esetében nem a grammatika a szervezőelv a tananyag felépítésében, hanem a származásnyelvi diákok számára jellemzően prob-

lémát okozó nyelvi jelenségeket tárgyalják. Emellett nem pusztán a nyelvi ismeretek közvetítése az egyedüli cél, hanem legalább olyan hangsúlyos a művelődéstörténeti, illetve történelmi ismeretanyag bővítésének a szándéka is. A tartalom ahhoz is igazodik, hogy általában nyelvtudását, kulturális előismereteit tekintve heterogén csoportokban dolgoznak majd belőle, ezért modulszerű szerkezetével lehetőséget ad arra, hogy a tanárok szükség esetén felcserélhessék vagy adaptálhassák csoportjuk igényeihez a leckéket. A tankönyv felhasználást megnehezítheti a célcsoport alsó korhatárán álló diákok (a 7-8 évesek) számára, hogy még csak ekkor – a magyartanulással párhuzamosan –, tanulnak írni és olvasni, azonban egy másik nyelven, emiatt esetleg az írás- és olvasáskészségük még nem elég fejlett. Ugyanakkor a szerzőknek azt is figyelembe kellett venniük, hogy jellemzően a célcsoport felső korhatárán állók sem képesek tudatosan elemezni az általuk ismert grammatikai jelenségeket, mivel iskolázási nyelvük nem a magyar. Emiatt az egyik elérendő cél éppen a nyelvi szerkezetek tudatosítása például szóképzéshez kapcsolódó vagy helyesírási stb. feladatokkal.

Egy-egy modulon belül jellemzően legfeljebb 7-8 feladat kap helyet, ötletesen egymásra épülő, változatos részfeladatokkal. S mivel egy gyakorlaton belül is különböző tevékenységformák jelennek meg, a feladatok sorrendjét követve a pedagógus dinamikus foglalkoztatást tud tartani. A gyakorlatok között találhatunk különféle szókincsfejlesztő, szövegalkotási feladatokat (pl. különféle levelek írása, javítása, kiegészítése; meseírás, hangposta kiegészítése, névjegykártya készítése, szómagyarázat) és pl. a szavak elválasztását, magánhangzó-hosszúságot gyakoroltató vagy a szóelemző írásmód elveire rámutató helyesírási feladatokat. A negyedik kötet esetében ezek mellett különféle szövegértési feladatokat is találhatunk. A szókincsbővítésnél az egész sorozatra nézve elmondhatjuk, hogy nagy hangsúlyt kapnak az idiomatikus kifejezések, a szólások, közmondások is. A feladattípusok megoszlása annyiban eltér a magyar mint idegen nyelv tankönyveiktől, hogy bizonyos típusokra ennek a célcsoportnak jellemzően nincs szüksége, pl. kiejtési vagy grammatikai formát elsajátíttató gyakorlatokra.

A származásnyelvi diákok szinte kizárólag szóbeli formában, jellemzően gyermekkorukban sajátítják el a nyelvet, ebből több nyelvi hiányosságuk is fakadhat. Egyrészt korlátozódik a szókincsük, mivel az iskola nyelve, illetve a közösségbe kerüléstől kezdve a kortársakkal való érintkezés nyelve nagyrészt nem a magyar, ezért az ilyen helyzetekben használatos magyar nyelvi variánst nincs lehetőségük teljes mértékben elsajátítani. Mivel nyelvhasználatuk elsősorban a családi nyelvre korlátozódik, nem tudják megfigyelni a más közegben alkalmazandó pragmatikailag adekvát megnyilvánulások módját, továbbá nem tudják egymástól könnyen elkülöníteni a nyelvváltozatokat és a stilisztikai árnyalatokat. Adott esetben azt sem észlelik, hogy szüleiktől, nagyszüleiktől régies vagy nyelvjárási formákat tanultak meg otthon. Ezért különösen nagy jelentősége van képzésük során a szociolingvisztikai kompetencia fejlesztésének, mivel az anyanyelvi beszélővel szemben ejtett szociopragmatikai hiba köztudottan súlyosabb következménnyel járhat elkövetőjének megértésében vagy megítélésében, mint egy grammatikai hiba. Ezért hasonlóképpen a korábbi Balassi-füzetekhez, most is nagy hangsúlyt kap az adekvát nyelvi viselkedés elsajátíttatása, valamint a különböző be-

szédszándékok kifejezésének tanítása, mint például az udvarias kérés elutasítása, udvarias és udvariatlan vélemény kifejezése, tanácsadás, bocsánatkérés stb. Ezek közül bizonyos típusok más formában már a korábbi füzetekben is megjelentek (pl. bemutatkozás, kérési és elutasítási stratégiák, információ adás és kérés, véleményalkotás), de természetesen az újabb kötetekben újabb típusok is előkerülnek (pl. tanácsadás, utasítás, az egyetértés és az egyet nem értés stratégiái).

A két kötet felépítése, annak ellenére, hogy ugyanannak a célcsoportnak az igényeit tartja szem előtt, mégis alapjaiban eltér egymástól. A *Mesélj nekem!* minden fejezete – mint ahogy az címéből is sejthető – meseszövegekre épül, míg a *Játssz velünk!* egy-egy tipikus mesehőst állít a leckék középpontjába, és a címéhez méltón tobzódik a változatos játékokban. A *Mesélj nekem!* című kiadvány nyolc mese köré alakít ki egy-egy modult, kilencedikként pedig egy saját mese megalkotásában segíti a tanulókat. A hungarikumnak számító magyar népmesék közül főképp szórakoztató meséket válogattak be a kiadványba. Olyan jól ismert klasszikusokat dolgoztak fel, mint *A só*, a *Kékfestőinas* vagy a varázsmesék közül *A szegény ember szőlője* és a *Pinkó* címűt. Azonban egyértelműen a tréfás mesék, közülük is a csalimesék fölénye figyelhető meg: *A kőleves*, *Péter és Pál*, *Eb, aki a kanalát meg nem eszi*, *A két koma*. A tematika széleskörű, ezáltal a kiadvány szókinccse igen változatos. A választott mesék illenek a korosztály érdeklődéséhez és igényeihez: egy alkalommal feldolgozható hosszúságúak, eltérő beszédszándékok kifejezését lehet tanítani általuk, és más-más, a célcsoport számára hasznos nyelvtani jelenséget lehet tudatosítani, gyakoroltatni velük. Az utolsó, kilencedik modul pedig mint ahogyan minden korábbi füzetben is mintegy összefoglalja az addig tanultakat, és *Az én mesém* címmel lépésről lépésre vezeti végig a diákokat egy mese megalkotásában, feladataival végiggondoltatja, milyen jellegzetes főhősöket, ellenségeket, illetve segítőköt ismertek meg a mesékben; hogy a hősöknek milyen jellemzőik vannak; milyen nehézségekkel kell megküzdeniük, és hogyan oldódik meg a probléma a mese végén.

A *Játssz velünk!*-ben a sorozat állandó szereplői – Emese és Bálint – különböző mesehősökkel (sündisznó, sárkány, vasgyűrű, királykisasszony, vasorrú bába, igazmondó juhász, bugyuta ember, okos lány) ismerkednek meg Meseországban, a modulok tehát nem egy-egy szöveg feldolgozása köré épülnek, hanem játékos szókinccsfejlesztők, szellemes beszédkészség-fejlesztő feladatok, rajzos foglalkoztatók, szerepjátékok révén tanítják a nyelvet. A koncepció átgondoltságát bizonyítja az is, hogy a mesehősök között szerepelnek úgymond fiús és lányos hősök is. A kiadványban rengeteg olyan ötlet kap helyet, amelyek alapján a téma köré kreatív foglalkoztatásokat szervezhet a pedagógus (pl. szendvicsekészítő verseny, rajzos feladatok, várépítés). Mindez segíthet az óra dinamikájának fenntartásában, illetve hathat a gyermekek közötti társas kapcsolatok alakulására is. Továbbá olyan valós helyzeteket teremt, illetve olyan együttműködésre ad lehetőséget, ahol a nyelvtanulás, s egyáltalán a tanulás, kikerülnek a figyelem középpontjából, így a gyermekek spontánabban használhatják, gyakorolhatják családi nyelvüket a családon kívül is. A tanárok pedig a sok-sok játékhoz a Balassi Intézet eMagyariskola.hu elnevezésű honlapján érhetnek el kiegészítő anyagokat, illetve az ötlet

nyomán csoportjuk nyelvi szintjéhez igazodva maguk állíthatják elő a szükséges eszközöket.

A füzetek nyomdai kivitelezésének színvonala imponáló, s mivel gyermekeknek szánják őket, ez itt kiemelten fontos. Az illusztráció nyomban megragadja az ember figyelmét, amint a kezébe veszi a kiadványokat, pedig nyilván Gyöngyösi Adrienn illusztrátor feladatát is megnehezítette az első három és az ötödik kötet esetében is, hogy egy ennyire széles és eltérő érettségű korcsoportnak szánták őket. Bizonyára leginkább a célcsoport fiatalabb tagjai forgatják élvezettel a bájos gyermekkönyv-illusztrációkat. A képek kiteljesítik, színesítik a gyakorlatokat, hogy csak egy példát említsünk: *A királykisasszony* című fejezetben úgy integrálódik a kép a feladatba, hogy a megrajzolt kulcslyukon keresztül sejtethető tárgyakról kell meghatározást írni.

A sorozat többi tagjától eltérően a *Mesélj nekem!* képi anyagát a Magyar Népmesék rajzfilmsorozat kockái adják. Ez szép példa arra, hogyan használhatók fel kulturális értékeink a nyelvtanításban a magyar nyelvi és kulturális kompetencia fejlesztéséhez. A rajzfilmsorozat megkerülhetetlenül hozzátartozik a Magyarországon nevelkedő, ebbe a korcsoportba tartozó gyermekek kulturális kompetenciájához, s bizonyára nem csupán a Balassi-füzetek révén, de mégis annak hozzájárulásával remélhetőleg szintén megkerülhetlenné válik a külhoni magyar gyermekeknél is. A Pannon Filmstúdió Kecskeméti Műtermének sorozata ugyanis 1977-es indulásától kezdve művészi igénnyel közvetíti animációba emelve a népi kultúra kincseit. A Jankovics Marcell vezetésével 2011-ig megalkotott számrészes sorozaton generációk nőttek fel, ivódott bele emlékezetükbe Szabó Gyula hangja, a Kaláka zenéje. Az pedig, hogy a tankönyv szövegei audiovizuális formában is léteznek, még egy hatékony eszközt adnak a pedagógusok kezébe.

A kiadványsorozat fülszövegében akár megjelenhetne a régi szlogen is: „nemcsak gyerekeknek”. Hiszen jó esetben minden nyelvtanuló egyben homo ludens is; így a nyelvtanulásban a játék szerepe minden korcsoport esetében jelentős. A sorozat minden kötetének címe egy felszólítás, amely közös cselekvésre, együttműködésre buzdít, a többes szám első személy használata pedig közösséget teremt a leszármazottak és az anyaországiak között, emlékeztet az összetartozásra, s talán ezáltal is többeket arra csábít majd, hogy tovább őrizték felmenőik nyelvét és kultúráját, vagy visszatáljanak hozzá.

Zajacz Zita